

Pravopisna promišljanja o islamskim, judaističkim i dharmičkim vjerskim nazivima i imenima

Iako je glavna nit vodilja svakoga pravopisa usustavljivanje jezičnoga zapisa, različiti sinkronijski i dijakronijski utjecaji na jezik taj zadatak uvelike otežavaju, u konačnici čineći svaki pravopis svojevrsnim kompromisom. Hrvatski pravopis, iako mnogo sustavniji i sinkronijski usklađeniji od, primjerice, engleskoga ili francuskoga, svejedno ima mjesta na kojima se sustavnost i tradicija sukobljavaju, na taj način izazivajući zbunjenost kod onih govornika kojima jezik nije struka. Prema svom glavnom načelu hrvatski je pravopis fonološki, što znači da zapis riječi teži biti što bliži njezinu izgovoru, neovisno o tvorbi – *glas*, ali *glazba*; *izgovoriti*, ali *ispljunuti*, *iščašiti* ili *iždžepariti*. S druge strane, ako bi dosljedno poštovanje izgovora na granici morfema dovelo do neprozirnosti morfemskih sastavnica, prednost se daje morfonološkomu načelu, pa tako pišemo *gradski* (a ne **gracki*) ili *odčepiti* (a ne **očepiti* – ali ni *otčepiti* jer se morfonološkomu načelu u slučaju dvojbe daje prednost pred fonološkim). Sličnu suprotstavljenost načela nalazimo u zapisivanju riječi stranoga podrijetla, posebno vlastitih imena.

Ako se jezik davalac piše latinicom, pravopisno načelo nalaže da se izraz iz toga jezika u hrvatskome piše isto kao u jeziku davaocu, tj. ne prilagođuje se zapisom fonološkomu sustavu hrvatskoga (*New York*, *François Hollande*, *adagio*), sve dok ne postane dijelom općega leksika, tj. dok od strane riječi ne prijede u tuđicu ili prilagođenicu. To se u slučaju modernih vlastitih imena gotovo nikad ne događa – iznimka su egzonimi poput *Mleci*, *Pariz*, *Visla* te rano usvojena osobna imena poput *Gaj Julije Cezar*, *Ivana Orleanska*, *Nikola Kopernik*.

Ako se jezik davalac piše nelatiničnim pismom, strani se izraz transkribira tako da se fonološki prilagodi hrvatskomu jeziku: *Bašar al-Asad*, *Mihail Gorbačov*, *Radžastan*, *cunami*. Iznimno je u slučaju vlastitih imena dopuštena i transkripcija prema međunarodnim normama (obično rađenim prema engleskoj ili francuskoj transkripciji): *Rajiv Gandhi*, *Shinichi Ito*, *Houari Boumedienne*, *Zhou Enlai*, dok se za apelative preporučuje njihova transkripcija (*kazačok*, *ši-cu*, *šuriken*, *mudžahedin*, *ajurveda*).

Nažalost, upravo činjenica da se u slučaju vlastitih imena dopušta međunarodna transkripcija (i to iz posve praktičnih razloga, npr. kako bi se olakšalo utvrđivanje identiteta) dovodi do zanemarivanja svijesti o iznimnosti takvoga konteksta i do poopćavanja toga pravila. Tako u hrvatskim tekstovima nailazimo i na oblike poput *ninja*, *niqab*, *curry* i slične, a pojava je uzela toliko maha da se čak i riječi iz slavenskih jezika pisanih ćirilicom na hrvatski transkribiraju preko engleskoga – u hrvatskim pisanim medijima tako nalazimo oblike poput *Otets Paisij* (Otec Paisij, bugarski književnik), *Nizhny Novgorod* ili *shchi* (šči, ruska juha

Čak se i riječi iz slavenskih jezika pisanih ćirilicom na hrvatski transkribiraju preko engleskoga – u hrvatskim pisanim medijima tako nalazimo oblike poput *Otets Paisiy* (Otec Paisij, bugarski književnik), *Nizhny Novgorod* ili *shchi* (šči, ruska juha od kupusa). Nužno je stoga opetovano upućivati na temeljno pravopisno načelo o transkripciji nelatiničnih pisama, stavljajući naglasak na različite kulturne i znanstvene kontekste kako bi se barem kod stručnjaka pojedinih područja podigla razina pravopisne kulture.

od kupusa). Nužno je stoga opetovano upućivati na temeljno pravopisno načelo o transkripciji nelatiničnih pisama, stavljajući naglasak na različite kulturne i znanstvene kontekste kako bi se barem kod stručnjaka pojedinih područja podigla razina pravopisne kulture.

U ovome ćemo se članku pozabaviti preporukama o tome kako zapisivati izraze povezane s religijskim kontekstom koji potječu iz kultura čije je primarno pismo nelatinično (iako je i u slučaju kršćanstva primarno pismo nelatinično jer je *Novi zavjet* pisan uglavnom grčkim jezikom, ali s obzirom na hrvatsku kršćansku tradiciju kršćanski vjerski nazivi u hrvatskome spadaju u usvojenice, te, barem kad je riječ o transkripciji, nisu pravopisno sporni). S obzirom na ulogu koju vjera ima u životima pojedinaca, religijski nazivi nikad nisu samo obični nazivi, oni su bremeniti značenjem i simbolikom, katkad toliko da se mogu zapisati ili izgovoriti samo na određen način, na određenome mjestu, uz određene predradnje (sjetimo se hebrejskoga tetragrama, tj. načina na koji su židovi

zapisivali Božje ime, ili kršćanske zapovijedi „Ne izusti imena Gospodina, Boga svoga, uzalud!“), te stoga propisivanje jednoga ili proskribiranje drugoga načina zapisivanja može biti osjetljivo za pojedince čiji je uobičajeni način zapisivanja time označen kao nepreporučeni. No, budući da se jezikom koriste svi njegovi govornici, neovisno o slaganju s teološkim postavkama određene religije, nužno je pri donošenju odluke o odabiru pojedine pravopisne inačice u prvome redu uzeti u obzir jezične kriterije, tj. usklađenost pojedine inačice s načelima hrvatske pravopisne tradicije. Predmet proučavanja u ovome članku bit će ponajprije religijski nazivi i imena iz islama, judaizma i dharmičkih religija (hinduizma, budizma, džainizma, sikhizma), dakle religija čiji su nazivi i imena u suvremenoj hrvatskoj kulturi prisutni dovoljno često da je potrebno iznijeti određena pravopisna načela kako bi se njihovo pisanje usustavilo.

Zapisivanje islamskih vjerskih naziva i imena

Primarni je jezik islamskoga bogoslužja arapski, te je njegova uloga u islamu i danas neupitna (svi se vjerski obredi izvode na arapskome, a i prijevodi *Kurana* na druge jezike ne smatraju se valjanima ako nemaju priložen arapski izvornik). No, kako je na naše prostore islam došao uglavnom posredstvom turskih osvajanja, tako su islamski vjerski i kulturni nazivi u hrvatskome često pretrpjeli turski jezični utjecaj. Dva se najveća islamska vjerska blagdana u hrvatskome zovu *bajram*, što je izvorno arapska riječ u turskome (u

značenju ‘praznik, slavlje’), no u arapskome se za ta dva praznika rabe nazivi *Īd al-Fitr* (za Ramazanski bajram) i *Īd al-Adhā* (za Kurban-bajram). S druge strane, za Turke *bayram* može biti bilo koji vjerski (pa čak i neislamski) blagdan, pa tako postoji *Paskalya Bayramı* (Uskrs), *Noel Bayramı* (Božić), pa čak i *Cadılar Bayramı* (Noć vještica). Turski se utjecaj vidi i u riječi *džamija* za islamsku bogomolju – arapska je riječ *masdžad*, i od nje potječe naziv za taj objekt u većini svjetskih jezika (usp. engleski *mosque*, španjolski *mezquita* ili slovenski *mošeja*); u turskome se rabi *cami*, što dolazi od arapskoga (*masdžad*) *al-džami* ‘kongregacijska džamija’, naziva kojim se obično naziva središnja džamija u nekome gradu. U turskome je izvorna arapska riječ dala *mescit*, naziv za malu molitvenu prostoriju, obično u sklopu koje druge zgrade, od čega je i kod nas *mesdžid*.

Čak i kad je izvorni arapski izraz više-manje zadržan u turskome posredovanju, došlo je do turskoga utjecaja u fonologiji, pa tako danas imamo *ramazan* (a ne *ramadan*), *hadis* (a ne *hadit*), *ezan* (a ne *adan*) ili *ulemu* (a ne *ulam*). To se katkad odrazilo i u vlastitim imenima, pa se tako ime prvoga islamskog kalifa (po sunitskome vjerovanju) znade pisati i u obliku *Ebu Bekr* umjesto izvornoga arapskog *Abu Bakr*. S obzirom na to da je riječ o osobnome imenu koje se ne može smatrati ranom usvojenicom, prednost bi ipak trebalo dati izvornomu arapskom obliku. U osobnim imenima koja imaju svoju istovrijednicu među domaćim islamskim imenima, prednost bi trebalo dati domaćim imenima ako izvorno arapsko ime sadržava glasove čiji je izgovor nejasan ili pretežak za prosječnoga govornika, dok bi u ostalim slučajevima trebalo zadržati izvorno ime. Tako bi ime trećega kalifa trebalo pisati *Osman* (a ne *Uthman*), dok bi četvrti kalif (i prvi šijitski imam) ostao *Ali* (umjesto *Alija*). S druge strane, ime najsvetijega mjesta u islamu može se pisati i kao *Kaba* (prema arapskome izvorniku) i kao *Āba* (prema tradicionalnome pisanju, koje dolazi od turskoga izgovora).

Čest su problem u pisanju i geminirani (produljeni) suglasnici u arapskome, koji takvi često ostaju i u turskome: *cennet* ‘raj’, *cehennem* ‘pakao’, *Allah*. U skladu s time i kod nas se u islamskim vjerskim tekstovima katkad pišu dvostruki suglasnici, čak i tamo gdje ih je već i turski pokratio (na kraju riječi, npr. *džinn* i *hadždž* – usp. turski *cin* i *hac*). S obzirom na to da u hrvatskome nema dugih suglasnika, a dvostruki se suglasnici nalaze samo na morfemskoj granici (npr. *najjednostavniji*, *nuzzarada*, *hiperrealističan*), dugi se suglasnici u posuđenicama redovito pokraćuju: *spaghetti* – *špageti*, *marionette* – *marioneta*. Isto pravilo treba primijeniti i ovdje, pa tako pišemo *dženet*, *džehehem*, *džin*, *hadž*, a to pravilo vrijedi i za Božje i Prorokovo ime – dakle *Alah* (i sve izvedenice koje sadržavaju njegovo ime, poput *ajatolah*, *bismilah* ili *inšalah*) i *Muhamed*.

Arapski se glotalni glas može ispustiti primjenom pravila o ispuštanju glasova čiji je izgovor nejasan ili pretežak ili ga se može označiti izostavnikom, koji upućuje na stanku u izgovoru (u skladu s poštovanjem pravila o semitskim trosuglasničkim korijenima, v. u nastavku) – tako se ime svete knjige islama može zapisati kao *Kuran* ili kao *Kur’an*.

Islamski arabizmi imaju isključivo glas *dž*: *Džibril* (Gabrijel, anđeo koji je Muhamedu donio objavu), *džihad*, *hidžra*, *hodža*, *miradž*.

Tradicija dosadašnjega zapisivanja upućuje na nedosljedno bilježenje jednačenja po zvučnosti i/ili mjestu tvorbe, (npr. *mimber*, ali *idžtihad*). Tu smo skloni predložiti

nebilježenje tih dvaju jednačenja. Naime, značajka je arapskoga kao semitskoga jezika postojanje trosuglasničkih korijena koji čuvaju osnovnu semantičku ideju, a od kojih se onda različitim vokalizmom i afiksima tvore izvedenice i gramatičke kategorije. Primjer je korijen K-T-B, čije je značenje povezano s pisanjem. Od njega se izvode oblici kao što su *kataba* ‘pisao je’, *jaktub* ‘piše’, *kitāb* ‘knjiga’, *kātib* ‘pisac’, *maktab* ‘pisarnica, ured’, *maktūb* ‘pismo’, *katibat* ‘dokument’. Tako je i jezičnomu laiku moguće odmah uočiti postojanje

.....
 Naime, značajka je arapskoga kao semitskoga jezika postojanje trosuglasničkih korijena koji čuvaju osnovnu semantičku ideju, a od kojih se onda različitim vokalizmom i afiksima tvore izvedenice i gramatičke kategorije. Primjer je korijen K-T-B, čije je značenje povezano s pisanjem. Od njega se izvode oblici kao što su *kataba* ‘pisao je’, *jaktub* ‘piše’, *kitāb* ‘knjiga’, *kātib* ‘pisac’, *maktab* ‘pisarnica, ured’, *maktūb* ‘pismo’, *katibat* ‘dokument’.

poveznice među naizgled različitim, a značenjski srodnim riječima. S obzirom na to da je većina islamskih vjerskih naziva i imena prosječnomu govorniku hrvatskoga uglavnom razmjeno strana i etimološki neprozirna, dosljedno bilježenje jednačenja po zvučnosti i/ili mjestu tvorbe dodatno bi izobličilo već ionako nepoznat naziv i učinilo ga još teže smjestivim u enciklopedijski i leksikografski kontekst. Odstupanjem od bilježenja jednačenja olakšava se povezivanje srodnih riječi. Primjerice, govornik koji je upoznat s riječju *sedžda* ‘obredno prostiranje pri muslimanskoj molitvi’ i u njoj prepoznaje korijen S-DŽ-D, lakše će taj isti korijen prepoznati u zapisu *mesdžid* i razumjeti da je riječ o ‘mjestu na kojemu se obavlja prostiranje’ nego ako dosljednim bilježenjem jednačenja napišemo *meždžid*. Slično je i s riječju *idžtihad* ‘promišljanje islamskoga zakona radi prilagodbe konkretnoj situaciji’, od korijena DŽ-H-D ‘boriti se’ (dakle srodno s riječju *džihad*), čije bi zapisivanje kao *ičtihad* tu poveznicu dokinulo.

Nazivi koji su u arapskome imenice ženskoga roda koje u nominativu završavaju na *-a*, ali imaju tzv. tiho *t*, već su u turskome poopćili to *-t* na kraju, pa su tako arapski nazivi poput *Ābira* ‘drugi svijet’ i *šabāda* ‘svjedočanstvo’, izraz kojim muslimani izriču temeljne postavke svoje vjere, u hrvatski već došli kao *Abiret* i *šehadet*, te ih tako treba i pisati.

Iznimka od naziva koji su došli posredstvom turskoga jezika vjerski su i politički nazivi *kalif* i *kalifat*, čiji su posrednik bili zapadnoeuropski jezici. Nasuprot tomu, u bošnjačkome, kamo su također došli turskim posredstvom, ti nazivi glase *halifa* i *hilafet*. Slično vrijedi za nazive dviju konzervativnih islamskih struja, *vahabizam* i *salafizam* (i nazive za njihove predstavnike *vahabite* i *salafite*), koji se u hrvatskome pišu prema arapskome izvorniku (jer su se pojavili nakon razdoblja turskoga utjecaja), dok u bošnjačkome imamo *vehabizam* i *selefizam* (te *vehabije* i *selefije*). Iznimka je također i riječ *suna* ‘islamska predaja o Muhamedovim djelima i riječima’, u kojoj se u hrvatskome prednost daje arapskomu izvorniku jer se oblik *sunet*, preuzet iz turskoga, uobičajio u značenju islamskoga obrezivanja.

Zapisivanje judaističkih vjerskih naziva i imena

Zbog činjenice da judaizam dijeli zajedničku povijest s kršćanstvom, nazivi i imena iz judaizma nisu toliko nepoznati i mnogo rjeđe dovode do pravopisnih nedoumica. Najčešći problem proizlazi iz činjenice da mnogi nazivi židovske kulture danas u hrvatski dolaze posredovanjem američke popularne kulture te odražavaju načela engleskoga pravopisa. Među njima nalazimo i nazive koji izravno potječu iz hebrejskoga jezika i one koji potječu iz jidiša. Budući da su primarna tema ovoga članka religijski nazivi, a jidiš je u prvome redu jezik svjetovne komunikacije, samo ćemo usput napomenuti kako i za njega, jer se piše nelatiničnim pismom, također vrijedi pravilo o prilagođavanju fonološkomu sustavu hrvatskoga, pa tako kulturne nazive poput *chutzpah* ‘čin hrabrosti’ i *shiksa* ‘nežidovka’ u hrvatskome treba zapisivati kao *hucpa* i *šiksa*.

Spomenuta dva primjera iz jidiša već upućuju na neka pravila koja vrijede pri zapisivanju naziva podrijetlom iz hebrejskoga. Umjesto dvoslova *tz*, *sh* ili *ch* odgovarajuće hebrejske glasove u hrvatskome treba zapisivati njima istovrijednim hrvatskim grafemima *c*, *š* i *h*, pa tako pišemo *bar micva*, *Mišna* i *nusah* ‘hebrejski obredni kanon’. Hebrejski grafem *jod*, koji se u suglasničkome položaju često zapisuje kao *y*, treba pisati kao *j*: *Ješiva*, *Jad Vašem*. Isto vrijedi i za položaj u dvoglasu, kad ga se u zapadnoj tradiciji obično zapisuje kao *i* – umjesto *Adonai* ili *Mordechai* treba pisati *Adonaj* i *Mordehaj*. Razlog je prije svega taj što u zapadnoeuropskoj latinici grafem *j* ima drukčiju fonološku vrijednost od one u hrvatskome, pa ga nije moguće upotrebljavati za zapis odgovarajućega glasa, no hebrejski suglasnički izgovor grafema *jod* podudaran je hrvatskomu izgovoru grafema *j*.

Hebrejski je, kao i arapski, semitski jezik, te s njim dijeli nekoliko značajka. Jedna je da se piše pismom koje bilježi samo suglasnike jer je raspored samoglasnika predvidljiv i predodređen gramatičkom kategorijom. U iznimnim slučajevima, kad se postojanje samoglasnika ne može predvidjeti, njegov se položaj označava suglasnikom koji u tome slučaju ima drukčiju glasovnu vrijednost. Tako se završno *-a* u hebrejskome obično označuje glasom *he*, koji se inače čita kao *h*. Pri transkripciji na latinicu često se to *h* također prenosi u zapisu iako za njime nema potrebe u tekstu u kojemu je glas *a* već zapisan. To se može vidjeti kod ženskih imena kao što su *Leah*, *Sarah* ili *Hannah* te u imenima poput *Torah* ili *Messiah*. Budući da njihovi pohrvaćeni oblici nemaju završnoga *h*, to *h* nije potrebno zapisivati ni u riječima kao što su *amida* ili *Hanuka*.

Druga su zajednička značajka hebrejskoga i arapskoga geminirani suglasnici. Kao što smo već objasnili za islamske nazive i imena, nema potrebe za njihovim udvostručenim pisanjem u hrvatskome, pa tako pišemo isključivo *kabala*, *hagada* ili *Jom Kipur*.

Kad smo već spomenuli zajedničku judaističko-kršćansku tradiciju, onda valja upozoriti na još jednu zanimljivost. Tradicionalno se ime koje je sveti Pavao nosio prije obraćenja na kršćanstvo u *Bibliji* navodi kao *Savao*, te se ta dva imena rimuju. Pavao je govorio grčki i izvorni grčki oblik njegova obraćeničkoga imena glasio je *Paulos*, nesuprot prijašnjemu *Saulos*. No kako je bio rođen kao židov, njegovo osobno ime bilo je hebrejskoga podrijetla, tj. *Saulos* je grecizirani oblik hebrejskoga *Šaul*. Dakle, nosio je isto ime kao i starozavjetni

.....

Tradicionalno se ime koje je sveti Pavao nosio prije obraćenja na kršćanstvo u *Bibliji* navodi kao *Savao*, te se ta dva imena rimuju. Pavao je govorio grčki i izvorni grčki oblik njegova obraćeničkoga imena glasio je *Paulos*, nesuprot prijašnjemu *Saulos*. No kako je bio rođen kao židov, njegovo osobno ime bilo je hebrejskoga podrijetla, tj. *Saulos* je grecizirani oblik hebrejskoga *Šaul*. Dakle, nosio je isto ime kao i starozavjetni prvi izraelski kralj. Unatoč tomu, hrvatska jezična tradicija razdvaja tu dvojicu imenjaka jer je u slučaju novozavjetnoga apostola rima među njegovim imenima smatrana znakovitom, te se moralo naći ime spojivo s domaćom inačicom imena *Paulos*. U drugim jezičnim tradicijama (osim nekolicine slavenskih) dva imena ostaju različita.

.....

prvi izraelski kralj. Unatoč tomu, hrvatska jezična tradicija razdvaja tu dvojicu imenjaka jer je u slučaju novozavjetnoga apostola rima među njegovim imenima smatrana znakovitom, te se moralo naći ime spojivo s domaćom inačicom imena *Paulos*. U drugim jezičnim tradicijama (osim nekolicine slavenskih) dva imena ostaju različita.

Zapisivanje dharmičkih vjerskih naziva i imena

Dharmičke religije potječu s indijskoga potkontinenta, i to uglavnom njegova sjevernoga dijela, koji nastanjuju govornici indoarijskih jezika. Stoga većina temeljnih naziva u njima dolazi iz tih jezika, u prvome redu vedskoga i sanskrta (kod hinduizma i džainizma), palija (kod budizma) te pandžapskoga (kod sikhizma). Svi se ti jezici pišu pismima izvedenim iz pisma brahmi, pretka mnogih pisama južne i jugoistočne Azije. U skladu s tim pri njihovu se zapisivanju u hrvatskome treba voditi načelom transkripcije odgovarajućim hrvatskim glasovima: kao što ne pišemo *yoga*, nego *joga*, tako i umjesto *avidya*, *mahayana*, *gurdwara*, *swami* ili *vajrayana* pišemo *avidja* 'neznanje', *mahajana*, *gurdvara* 'sikhistički hram', *svami* i *vadžrajana*. Kad je riječ o dvoglasima, dosljedna primjena načela koje smo naveli kod hebrejskoga jezika zahtijeva i pisanje poput *advajta* umjesto *advaita* 'nedvojstvo'.

Iako sanskrt i vedski poznaju opreku između tvrdoga i mekoga glasa *ś* (koji se zapisuju kao *ś* i *ṣ*), ta se dva glasa izvan jezikoslovnoga konteksta obično izjednačuju i zapisuju kao *š*: tako pišemo *Aśoka*, *ašram*, *Avalokitešvara* (sve te riječi izvorno imaju *ś*); ali i *kšatrija*, *mokša* i *Upaniṣade* (u izvorniku je *ṣ*). Ako nam tehničke mogućnosti to dopuštaju, u specijaliziranim filološkim tekstovima možemo naznačiti tu opreku u skladu s međunarodnom normom za transliteraciju sanskrta (IAST) – važno je, međutim, izbjeći zapisivanje tih glasova kao *sb*. O tehničkim mogućnostima i kontekstu (opći prema specijaliziranome filološko-kulturnom) ovisi i zapisivanje dugih samoglasnika, koji se po IAST-u zapisuju s vodoravnom crtom (makronom) iznad osnovnoga znaka (*ā*, *ī*, *ō*, *ū*). Ako to nije moguće, znak se može i izostaviti. Prihvatljivo je, dakle, pisanje *abimsā*, *Ātman*, ali i *abimsa*, *Atman*.

Za duge suglasnike (koji se po IAST-u zapisuju udvostručeno) vrijedi već spomenuto načelo o njihovu jednostrukome zapisivanju: pišemo dakle *bodhisatva* ili *dukha*, a ne *bodhisattva* ni *dukkha*.

Samoglasničko *r*, koje se u zapadnjačkoj tradiciji obično transkribira kao *ri*, u hrvatskome ostaje samoglasničkim *r*: *Rgveda*, *dhrti* 'ustrajnost', pa i samo ime jezika *sanskrt*. Iznimka je ime *Krišna*, koje se, djelomično i zahvaljujući Međunarodnomu društvu za svjesnost Krišne i činjenici da je ono u zapadni svijet ušlo u prvome redu iz Amerike, udomaćilo u tome obliku, umjesto očekivanoga *Kršna*.

Česta pogreška pri transkripciji naziva iz indijskih jezika pisanje je aspiriranih suglasnika. Pod utjecajem europske tradicije, u kojoj se glas *h* često gubi u čitanju, pogotovo u neobičnim suglasničkim skupovima, isto se načelo u govoru počelo primjenjivati i na nazive iz indijskih jezika, pa se tako redovito čuju oblici poput [Bagavadgita] ili [darma]. U pismu se *h* još zadržava, ali u prvome redu iz onoga razloga zbog kojega je napisan ovaj članak – nedovoljnoga poznavanja hrvatskih pravopisnih načela kad je riječ o transkripciji nelatiničnih pisama. Budući da u indijskim jezicima postoji opreka između aspiriranih i neaspiriranih suglasnika (npr. hindski *bal* 'kosa' i *bhal* 'čelo') te da glasovni skupovi *bh*, *dh*, *gh*, *ph*, *th*, *kh*, iako pomalo neobični, nisu neizgovorivi za govornika hrvatskoga jezika, pogotovo kad je riječ o granici sloga (uostalom, ime *Mahabharata* redovito se izgovara s *h*, vjerojatno zato što se doživljava da je između *b* i *h* granica sloga, dakle *Ma-bab-ha-ra-ta* iako je u stvarnosti slog zapravo *bha*), nema razloga za njihovo izostavljanje u pismu i u govoru – dakle, pišemo i govorimo *Bhagavadgita*, *dharma*, *theravada*, *ghat*. Iznimka je ime *Buda* i iz njega izveden naziv *budizam*, u kojemu su se izgovor i pisanje bez *h* već posve ubičajili.

Zaključak

Religija je područje koje obiluje neprevedivim i teško prevedivim nazivima jer svaka religija stvara sliku svijeta s pomoću vlastitih specifičnih kategorija i koncepata. Stoga prevođenje religijskih koncepata jedne tradicije u drugu može dovesti do njihova pogrešnoga razumijevanja i pretjeranoga pojednostavnjivanja (npr. kršćanski koncept Presvetoga Trojstva ne može se nikako izjednačiti s hinduističkim Trimurtijem) te se u ozbiljnim i objektivnim religijskim tekstovima često inzistira na izvornome nazivlju, što, doduše, doprinosi izbjegavanju semantičkih nedoumica, ali može dovesti do pravopisnih. Cilj je ovoga članka razmatranje problema transkripcije religijskih imena i naziva koji pripadaju tradicijama dovoljno velikima i važnim da je susret govornika (i zapisivača) hrvatskoga jezika s njima moguć, a opet dovoljno udaljenima od hrvatske vjerske i jezične tradicije da bi iz toga mogle proizići određene nedoumice. Moguće je da će neka rješenja koja su ovdje predložena potaknuti daljnju razmjenu mišljenja o pojedinim problemima, no svakako se nadamo da će barem dio njih doprinijeti usustavljenju zapisa tih izraza. Štoviše, budući da načela transkripcije ne ovise o semantičkome kontekstu, ovdje iznesena načela primjenjiva su i na izraze iz drugih kulturnih konteksta, a ne samo religije, te se nadamo da će biti korisna i za one koji se njima bave.